

Clausewitz och folkrätten

av Ove Bring

Résumé

The following article (“Clausewitz and International Law”) is a brief commentary on the Prussian staff officer, military historian and theorist Carl von Clausewitz' book *Vom Kriege* (*On War*), published posthumously in 1832–1834, with regard to its relationship to public international law, basically as understood during Clausewitz' lifetime (1780–1831). Three aspects are included: (1) his views on *jus ad bellum* (the possible right to resort to war by relevant decision makers); (2) his views on *jus in bello* (the emerging humanitarian restrictions on warfare); and (3) his views on peaceful settlement of disputes (the emerging norm intended to prevent war). The background of the traditional doctrine of international law is noted (Grotius, Pufendorf, Vattel and others), as is the trend of normative development at the time of Clausewitz' life and later. This normative setting is compared with Clausewitz' writing, and the conclusion is reached that he was not in line with emerging international law principles. The main reason for this is two fundamental statements, repeated throughout the book. The first one is: “War is an act of force, and there are no limits restricting that force”. The second one is: “The [enemy] fighting forces must be annihilated”.

I NR 4/2022 av denna tidskrift återfanns två bidrag som rörde krig och folkrätt, dels Marika Ericsons inträdesanförande om juridikens roll i krig och kris, och dels Krister Wedins artikel om civilbefolkningens skydd vid väpnat angrepp. Wedin hänvisade bl a till Clausewitz' uppfattning att krig inte bör begränsas av humanitära skäl eftersom det ger en nackdel i krigföringen. Stimulerad av de två bidragen såg jag här en möjlighet att utveckla det clausewitzka temat i förhållande till den internationella rätten.¹

Carl von Clausewitz (f 1780) dog i förtid i en epidemi 1831 och hans verk *Vom Kriege* (*Om kriget*) publicerades postumt åren därpå (1832–1834) av makan/änkan Marie von Clausewitz. Folkrätten var då svagt utvecklad, men det är ändå möjligt att relatera den preussiske krigsteoretikerns tankar till Marika Ericsons tonvikt på det internationella våldsförbudet, *jus ad bellum*,

den numera ytterst inskränkta rätten att gå till krig;² och Krister Wedins behandling av *jus in bello*, de regler som gäller för själva krigföringen.³ Dessa latinska begrepp förekom av och till under Clausewitz levnad (1780–1831) och vid den tiden hade det vuxit fram en folkrättslig doktrin om vad som gällde eller borde gälla i den europeiska civilisationen.

Folkrättsdoktrinen runt sekelskiftet 1800 och därefter

En bok med lång livslängd var den som schweizaren Emmerich de Vattel 1758 publicerade om ”folkens rätt”, *Le Droit des Gens*. Han hävdade där ett förbud i krig mot åtgärder som inte var militärt nödvändiga, men inte ett förbud mot kriget i sig. Beslut om inledande av krig var upp till statens ledare och dennes samvete. Folkrättsynen var

annars progressiv i den meningen att staterna uppmanades använda regelsystemet på ett konstruktivt sätt i sina förbindelser.

Vattel rekryterades som diplomat i sachsisk tjänst efter det att första upplagan av hans bok utkommit i Neuchâtel. Den skulle därefter komma att tryckas i Leiden, Amsterdam, Basel, London, Dublin, Paris, New York och på ytterligare platser i talrika översättningar. Boken var lättillgänglig och gjorde succé vid Europas universitet och regeringskanslier. Succén sträckte sig till USA, där utrikesförvaltningen använde den som handbok.

I slutet av 1700-talet och första hälften av 1800-talet inleddes en livaktig period inom folkrättsdoktrinen. Bland annat publicerade Johan Jacob Moser 1780 den sista delen i en samling av diplomatisk praxis och Georg Friedrich de Martens 1788 sina ”utdrag ur folkens rätt”, *Précis du Droit des Gens moderne de l'Europe*. Båda företrädde en positivistisk och voluntaristisk uppfattning. Staternas vilja som den framgick ur statspraxis utgjorde gällande internationell/europeisk rätt. Johann Ludwig Klüber fortsatte i denna anda 1821 med sin *Europäisches Völkerrecht*.

Detta var den folkrätt som proklamerades under Clausewitz levnad. Efter hans död publicerade Henry Wheaton 1836 sin *Elements of International Law* och August Wilhelm Heffter 1844 sin *Das Europäische Völkerrecht der Gegenwart*.

Clausewitz kan före 1831 inte förväntas ha följt denna folkrättsliga diskurs, men han bör ha känt till en bok av den från Preussen bördige österrikiske statsmannen Friedrich von Gentz, *Fragmente aus den neuesten Geschichte des politischen Gleichgewichts in Europa* (1806). Von Gentz diskuterade där begrepp som maktbalans, staters likställighet, fredlig samexistens och sanktioner mot fredsbytare. Begrepp som kanske borde ha

spelat en roll i Clausewitz tänkande, men inte gjorde det.

Vattel hade avlidit 1767, men hans folkrättssyn behöll sin aktualitet. Han förde vidare ett naturrättsligt arv från sin idol filosofen Christian Wolff (d 1756), men han var modern i den meningen att han var voluntarist, folkrätten speglade staternas vilja och samtycke och bestod av deras ingångna traktater och sedvana. Samtidigt var han en politisk realist som intresserade sig för staternas konkreta problem. Han ansåg att det var poänglöst att förklara vissa krig som olagliga, det fungerade inte i praktiken. Han bekräftade därmed (som framgått) en rätt att gå till krig, en *jus ad bellum*, men han förespråkade restriktioner beträffande krigföringen, en *jus in bello*. Vad tyckte då Clausewitz i dessa frågor?

Clausewitz och *jus ad bellum*

För att börja med den grundläggande aspekten, om det fanns några begränsningar i rätten att gå till krig, synes Clausewitz i likhet med Vattel inte ha varit särskilt intresserad av den frågan. Hans kända tes att kriget endast är en fortsättning av politiken med andra medel var aktuell då men är så även idag. Tesen stämmer väl överens med Putins politik mot Ukraina. Försöken att underminera Ukrainas självständighet som egen stat började efter det att den Moskvavänlige presidenten Janukovitj flytt Kiev och dykt upp i Ryssland. Det var den 21 februari 2014. Sex dagar senare dyker män i gröna uniformer upp på Krim. Aggressionen är snart ett faktum.

När Clausewitz talar om moral, menar han inte en internationell moral som vägleder en god utrikespolitik. Hans kommentarer gäller arméns stridsmoral i krig, främst den moral bland soldater som är en tillgång i striden. Han refererar till den ”patriotiska andan i armén (entusiasm, fanatisk iver, tro,

opinion)” som kommer starkast till uttryck i situationer ”där var och en ned till den enskilde soldaten är helt överlämnad åt sig själv”. Men han påpekar också att fältherrens talang är en moralisk huvudkraft vid sidan av arméns stridsmoral och dess patriotiska anda. ”Stridsmoralen har samma betydelse för arméns olika delar som fältherrens talang har för helheten”.⁴

I undervisningen på försvarshögskolor i nutida demokratier brukar man betona att vetenskapen om att kriget är legitimt ger en moralisk självkänsla åt soldater och befäl. Idag är endast försvarskrig politiskt legitima och juridiskt lagenliga. Är man utsatt för en väpnad attack vet den enskilde soldaten att han kämpar för en rättvis sak, för försvaret av den egna nationen. Vederbörandes stridsmoral är också stärkt av vetenskapen om att den egna krigsinsatsen har stöd i folkrätten, i ”Det rätta” för att citera Esaias Tegnér i dikten *Det eviga*. FN-stadgans artikel 2(4) förbjuder ”hot om eller bruk av våld” och stadgans artikel 51 medger individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av en väpnad attack. Med andra ord, en första användning av våld är förbjuden, medan en andra användning, i självförsvar, är tillåten.

Clausewitz hade ingen anledning att argumentera enligt en sådan juridisk modell. Den dåtida folkrätten förbjöd ju inte den politiska optionen att starta krig. Först 1899 tog den internationella diplomatin ett första steg mot kriget som företeelse. Detta skedde i vad som något oegentligt kallats den första fredskonferensen i Haag. Konferensen hade ingen fred att förhandla om, men den inrättade ett system för fredlig lösning av tvister. Ett nytt steg togs 1907 på den andra fredskonferensen i Haag då systemet utvecklades genom skiljedom och en ”Permanent Court of Arbitration”.

Men, som Marika Ericson påpekar i sitt inträdesanförande, först 1928 tillkom ett

mellanstatligt våldsförbud. Detta skedde genom den sk Briand-Kelloggpackten, ”the General Pact for the Renunciation of War”. Pakten var först tänkt att gälla bilateralt (mellan Frankrike och USA) men den multilateraliserades och fick en nästan universell anslutning bland dåtidens stater.

Även om Clausewitz runt 1830 inte kunde förutse denna juridiska utveckling fanns det på hans tid politiska röster och stämningar mot kriget och för freden, fredsvänner som förespråkade en internationell moral i världspolitik. Låt oss återvända till Tegnér vars dikt *Det eviga* trycktes 1810 och omarbetades 1828. ”Väl formar den starke med svärdet sin värld” etc, men vad ”våldet må skapa, är vanskligt och kort, det dör som en stormvind i öknen bort”. Våldet ställs i dikten – och i opinionsyttringen – inte bara mot det sanna och det rätta, utan även mot den politiska verkligheten, det dör bort, har ingen framtid.

Clausewitz som realpolitiker skulle aldrig acceptera denna väl idealistiska framtidsprognos (att vapenmakt inte lönar sig i längden), men han hade onekligen möjligheten att inta en mindre snäv attityd till samhällsliga behov av krigens upphörande genom förhandlingar. Vi återkommer till denna fråga under en särskild rubrik.

Det Clausewitz säger om möjligheten för en part i en politisk konflikt att gå till militärt anfall mot den andra parten visar att han inte föreställer sig några politiska eller juridiska inskränkningar i den situationen. I den åttonde boken om krigsplanläggning skriver han:

Man börjar inte ett krig eller borde i varje fall klokt nog inte göra det utan att ha klart för sig vad man vill uppnå i och med kriget – det första är det politiska syftet, det andra är det operativa målet.⁵

I ett tidigare kapitel om strategin och parterna i konflikten skriver han:

En av sidorna [i konflikten] måste politiskt sett nödvändigtvis vara den angripande, eftersom inget krig kan uppstå genom en ömsesidig avsikt att försvara sig. Men den anfallande har det positiva syftet [att ändra status quo], den försvarande bara ett negativt.⁶

I ett kapitel om hur anfall och försvar förhåller sig till varandra i strategin står det att bland de faktorer som åstadkommer eller underlättar framgång märks *övertaskning*, ”antingen genom själva anfallet eller genom att oväntat gruppera större styrkor på vissa platser”.⁷ Och i den åttonde boken står det i ett tillägg att *anfallskriget*, d v s utnyttjande av det aktuella tillfället, alltid är motiverat när framtiden erbjuder fienden ”och inte oss” ett bättre läge.⁸ Här tänker en nutida läsare på sexdagarskrigets utbrott i juni 1967 då Israel passade på att anfalla först, och slog ut det egyptiska flygvapnets plan på marken, innan motparten i den upptrappade politiska konflikten hann gå till anfall, om det nu verkligen förelåg en risk för detta.

Clausewitz skisserar ett eget exempel. Låt oss anta att ett litet land är i konflikt med mycket överlägsna makter och förutser att dess läge försämras för varje år. Om ett framtida krig framstår som oundvikligt, måste inte landet då göra det bäst av situationen innan läget försämras ytterligare? Landet ifråga måste alltså anfalla, men inte därför att anfallet i sig ger fördelar, det kommer snarare att framhäva de ojämna styrkeförhållandena. ”Nej, anfallet bör ske därför att landet har behov av att få saken ur världen innan de dåliga tiderna inträffar eller för att åtminstone tills vidare vinna fördelar, som det senare kan dra fördel av”.⁹ Här tänkte Clausewitz antagligen på Fredrik den store av Preussen, åt vars krigiska bravader han äg-

nar en hel del uppmärksamhet, och Fredriks isolerade ställning gentemot den numerärt starka koalitionen som stod emot honom 1756. Han beslöt då att förekomma sina fiender, bland dem framför allt kejsarinnan Maria Teresia i Wien, och bröt djärvt och framgångsrikt in i Sachsen i augusti samma år.

Ingenting tyder således på att Clausewitz bekymrade sig i frågan huruvida det rörde sig om ”first use of force” (numera olaglig-förklarad), eller ”second use” (av naturliga skäl alltid betraktad som tillåtet).

Clausewitz och *jus in bello*

Bland den bildade eliten på 1700-talet och 1800-talet återfanns en kunskap om tidigare generationers lärde, jurister och filosofer, som verkat i en naturrättslig tradition och föreslagit regler om humanitet i krig. Alberico Gentili (d 1608) var en protestantisk flykting från Italien som blivit professor i London. Han publicerade 1598 ett verk om krigets rätt i tre så kallade böcker, *De Jure Belli Libri Tres*. Gentili menade att naturrätten förbjöd dräpandet av fångar som inte gjorde motstånd, liksom han hävdade att civilbefolkningen – särskilt bönder, kvinnor och barn – måste skyddas från krigets effekter. Boken om krigets rätt publicerades efter hans död i ny upplaga i Hannover 1612 och var därmed tillgänglig vid trettioåriga krigets utbrott. Den bör ha lästs av den yngre juristkollegan Hugo Grotius i Holland, senare berömd som ”folkrättens fader”. Den benämningen på Grotius kan dock endast accepteras om Gentili samtidigt betecknas som folkrättens farfader.

Grotius (d 1645) skulle systematisera det folkrättsliga vetandet om bl a krig och fred. År 1625 publicerade han i Paris sitt mest kända verk, *De Jure Belli ac Pacis*, ”Om krigets och fredens rätt”. I likhet med Gentili delade han in sitt verk i *Libri Tres*, där den tredje delen handlar om människor i krig. Han för

fram samma tankar som Gentili, men inte som gällande rätt utan som rekommendationer. Han reagerar emellertid starkt mot tidens grymheter i trettioåriga kriget. Hans bok kommer att bli en publicistisk succé med ständigt nya upplagor och översättningar.

Gustav II Adolf var påverkad av strömningarna i tiden och utfärdade 1621 en samling krigsartiklar för den svenska hären. Här föreskrevs stränga straff för våld mot civilbefolkningen, plundring och mordbrand. Vid landstigningen i Tyskland 1630 hade han med sig Grotius *De Jure Belli ac Pacis* i packningen.

Grotius naturrättslige efterträdare blev Samuel Pufendorf (d 1694). Denne, som rekryterades som professor till det nygrundade universitet i Lund, konstaterade i en lärobok att det våld som utövades mot fiender i krig hade sin begränsning:

Emellertid bjuder rent mänskliga hänsyn att vi, så långt vapnets bruk det medger, inte tillfogar fienden mer ont än vad försvaret eller hävdandet av vår rätt och den framtida säkerheten kräver.¹⁰

Frågan är hur Clausewitz ställde sig till den humanitära tendensen i 1600-talsdoktrinen. Vi kan inte utgå ifrån att han kände till den, men han borde ha en principiell uppfattning om humanitära begränsningar i krig.

I första kapitlets inledning (om definitioner) sägs det att kriget är en våldsakt för att påtvinga motståndaren vår vilja. Våldet åtföljs av ”knappt nämnvärda begränsningar som det själv ålägger sig i form av folkrättsliga regler, utan att därför egentligen försvaga sin kraft”.¹¹

Krister Wedin tolkar i sin artikel Clausewitz så att krig inte bör begränsas av humanitära skäl eftersom det skulle ge en nackdel för en krigförande stat som respekterar normerna jämfört med en fiende som inte gör det. Clausewitz syn i dessa frågor är undfly-

ende. Den moderna humanitära rätten, krigets lagar, innebär överenskomna restriktioner/begränsningar i krigföringen. Clausewitz medger inga andra begränsningar än de som kan följa av ”den inneboende jämvikten” mellan krigförande parter. Han ironiserar över ”människovänliga själar” som tror att det går att kriga utan att förorsaka ”alltför många sår”.

Hur bra nu detta än låter måste man bestämt avvisa denna villfarelse, ty vad avser så farliga ting som krig är de missförstånd som uppstår genom välvilja just de värsta. Bruket av fysiskt våld intill dess yttersta gräns utesluter ingalunda medverkan av förnuftet. Därför måste den vinna framgång, som skoningslöst och utan hänsyn till blodsutgjutelsen utnyttjar detta våld, om inte motståndaren gör det.¹²

Därefter följer ett resonemang om att krig mellan primitiva folk kan vara förintande och grymma, men att detta inte ska leda till slutsatser om att Europas civiliserade stater bör eftersträva en gentemot de primitiva konträr standard. De civiliserade staterna uppför sig som de gör beroende på sociala förhållanden inom och utom länderna. Det är ur dessa förhållanden och villkor som kriget emanerar, som de politiska motsättningarna växt fram och betingat kriget. Så långt kan man följa Clausewitz, men han blir därefter något kryptisk när han av sitt följande resonemang menar sig kunna dra en viss slutsats. Han påpekar att dessa sociala förhållanden begränsar och reducerar kriget, men inte utgör en del av detsamma. De ingår inte i själva kriget, de utgör bara en förutsättning. Därför (?) drar han slutsatsen att det vore ”ett mycket stort tankefel att införa någon princip om begränsning i krigets filosofi”.¹³

Samtidigt medger han att civiliserade stater följer vissa humanitära grundnormer. De dödar inte sina fångar och de förhärjar inte

städer och länder. ”Det beror då på att de i högre grad låtit förnuftet prägla krigföringen och även lärt sig verksammare sätt att använda våldet än att följa yttringarna av en rå instinkt”.¹⁴

Vom Kriege innehåller inte något om skydd för civilbefolkningen, om förbud mot våld och plundring, i linje med Hugo Grotius’ rekommendationer eller Gustav II Adolfs krigsartiklar. Avsnittet om underrättelseverksamhet betonar att en stor del av de underrättelser man får i krig är osäkra, motstridiga eller falska. Vad man behöver kräva av en underrättelseofficer är en viss urskilningsförmåga, människokänedom och gott omdöme.¹⁵ Men det sägs ingenting om förhör med krigsfångar eller civilpersoner, att de – enligt humanitetens bud – ska skyddas mot tortyr och annan inhuman behandling.

En fråga som skulle bli aktuell några decennier efter Clausewitz död var strävan efter förbud mot vad som idag kallas särskilt inhumana vapen. I *Vom Kriegen* första kapitel, som författaren ansåg var definitivt avslutat, tar han upp den senaste vapenutvecklingen.

Uppfinningen av krutet och den ständigt fortgående utvecklingen av eldhandvapen visar redan tillräckligt att tendensen att förinta fienden, som är det centrala i krigets idé, ingalunda har förändrats av eller reducerats genom den ökande bildningen. – Vi upprepar alltså vårt budskap. Kriget är en våldsakt och det finns inga gränser för användningen av våldet.¹⁶

År 1868, på en diplomatisk konferens i St. Petersburg, skulle en grundplåt läggas till den moderna utvecklingen av krigets lagar, och den skulle gå i motsatt riktning mot vad Clausewitz stod för. Den s k St Petersburg-deklarationen innehöll en allmän princip och ett konkret förbud. Först stadgades att eftersom det enda legitima målet under krig är att försvaga fienden, d v s försätta största möjliga antal fiendesoldater ur stridbart

skick, kan inte sådana vapen accepteras som ”onödigtvis förvärrar lidandena för de män som redan försatts ur stridbart skick eller gör deras död oundviklig”. Denna allmänna princip konkretiserades därefter i historiens första mellanstatliga vapenförbud. Förbudet avsåg vissa högexplosiva kulor som var av en storlek lämpade för mänskliga mål och som detonerade vid kontakt med människokroppen. Principen om förbud mot ”onödigt lidande” hade därmed introducerats och kommit för att stanna. Men då hade Clausewitz varit död i 37 år.

Sökandet efter fred

En folkrättslig förpliktelse att söka en fredlig lösning på säkerhetshotande konflikter existerade inte under 1800-talet, men en princip i den riktningen blev en följd av de två Haagkonferenserna 1899 och 1907. Men redan tidigare hade kväkare och andra religiösa grupper startat en fredsörelse i USA. År 1815 grundade William Low Dodge en fredsorganisation i New York, och 1828 samlade William Ladd olika grupperingar i en centralorganisation, *the American Peace Society* (APS). I Europa följde man omedelbart efter i amerikanarnas spår. Nationella fredsorganisationer grundades i Storbritannien (1816), Frankrike (1821) och Schweiz (1830). Den första Världsfredskongressen hölls i London 1843. Internationell skiljedom förspåskades tidigt som en metod att neutralisera fredsotande mellanstatliga tvister. Hur förhöll sig Clausewitz till denna utveckling?

Han hävdade genomgående att fiendens stridskrafter måste *förintas*, d v s försättas i ett sådant tillstånd att de inte längre kan fortsätta striden. Fiendelandet måste erövrats, eftersom det utgör grunden för att sätta upp nya stridskrafter. Att förinta de fientliga stridskrafterna är krigets grundläggande princip, och förintandet ska främst eftersträvas i de stora slagen. Men förintelseprincipen

kan också komma till uttryck i andra situationer, där gynnsamma omständigheter gör det möjligt att komma åt en onormalt stor ansamling av fientlig trupp.¹⁷ En stat som har denna militära målsättning torde i nästan alla tänkbara fall vara aggressorn, den som gått till anfall, och tankemodellen ligger i total kollision med skiljedomstanken.

Clausewitz hävdar i första kapitlet, som han anser som slutgiltigt, att krigets mål är att göra motståndaren *värnlös*, men detta stämmer inte i ett försvarskrig där det kan vara tillräckligt att tränga ut fienden från eget territorium och få honom att inse att en förnyad attack inte lönar sig. Förintelseprincipen är alltså inte undantagslös.

Clausewitz medger också att kriget inte alltid behöver utkampas ända fram till dess motparten blivit nedslagen. Den ena parten kanske inte *kan* göra den andra helt värnlös. Striderna kan i sådana fall avbrytas och fredsförhandlingar ta vid. Fredsrörelsen utslöt inte att sådana förhandlingar kunde leda till ett skiljedomavgörande, även om dess uppmaningar inte huvudsakligen riktade sig till krigförande parter utan främst till stater som ville undvika att bli krigförande.

Clausewitz betraktade inte *Vom Kriege* som ett färdigt och avslutat verk. Han gjorde anteckningar om sina revideringsplaner och önskade för framtiden understryka att det fanns två skilda typer av krig: å ena sidan det begränsade kriget där målet med krigshandlingarna endast var att *skapa förutsättningar för fredsförhandlingar*, å andra sidan det ”totala” kriget där syftet var att göra motståndaren helt värnlös för att *kunna diktera fredsvillkoren*.¹⁸

Denna inställning skiljer sig alltså i huvudsak från fredsrörelsens skiljedomstanke som gick ut på att stater skulle uppmanas ingå avtal om skiljedom i fredshotade tvister, detta för att *förebygga* ett krigsutbrott. Här var man inspirerad av den s k Jay-traktaten

av 1794 (uppkallad efter den amerikanske domaren och diplomaten John Jay) mellan de tidigare fiendestaterna Storbritannien och USA. President Washington hade här accepterat fredsrörelsens huvudtanke att mellanstatliga avtal skulle utnyttjas för att förebygga krig.

I den folkrättsliga doktrinen hade Vattel varit tidigt ute med att förespråka en fredlig lösning av tvister, genom multilaterala förhandlingar, undersökningskommissioner eller skiljedom. Men han varnade samtidigt stater för att gå domstolsvägen när deras ”säkerhet” var hotad. Clausewitz skulle säkerligen ha hållit med om detta, om han känt till varningen.

Summering

Clausewitz uppfattning om krig och fred låg i linje med den folkrätt som gällde under hans tid. Staterna förfogade själva över en rätt att gå till krig, fredsförhandlingar var ofta ett faktum men inte en rättslig förpliktelse, krigföringen var inte underkastad några restriktioner genom internationella avtal, ändå gällde till följd av ”civiliserade” staters sedvänja en praxis som förbjöd att fångar dräptes, land härjades och städer brändes. Det senare är särskilt påpekat i texten till *Om kriget*.

Å andra sidan låg Clausewitz tankevärld inte på något sätt i framkant eller i linje med den folkrättsliga utveckling som var på gång. Han gör klart på första sidan i sin bok att kriget är en våldsakt för att påtvinga motståndaren ”vår vilja”. Våldet åtföljs av knappt nämnvärda begränsningar i form av folkrättsliga regler, utan att därför egentligen försvaga sin kraft. Här visar han dock en medvetenhet om folkrätten.

Hans förintelseprincip skulle såväl komma att strida mot den humanitära rätten som mot principen om fredlig lösning av tvister.

Hans beskrivning av det ”totala” kriget och dess effekt av total underkastelse framstår som motsatsen till fredlig lösning. Han var medveten om vapenutvecklingen men inte om den princip om ”onödigt lidande” som 1868 skulle knäslättas i St Petersburg. Hans militära profession gjorde att han antagligen inte var medveten om moderna folkrättsliga utvecklingstendenser, och han kan inte retroaktivt lastas för det. Att hans tänkande kom i konflikt med framtiden kan förklaras genom följande två citat, det första från den första boken om krigets natur, det andra

från den fjärde bokens avsnitt om ”Det avgörande slaget”:

1. ”Kriget är en våldsakt och det finns inga gränser för användningen av våldet”.
2. ”Att förintade de fientliga stridskrafterna är krigets grundläggande princip”. Strax därefter skriver han: ”Förintelseprincipen kommer förvisso mer eller mindre till uttryck även i andra [sammanhang]”.

Författaren är professor, folkrättsexpert och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Clausewitz har tidigare behandlats i tidskriften, senast genom en bokrecension av Tommy Jeppsson i nr 1/2022 och dessförinnan av Annelie Olausson i en artikel om Clausewitz och hanteringen av friktioner i nr 3/2018. I likhet med Olausson utgår jag från den svenska upplagan; Clausewitz, Carl von: *Om kriget*, Bonniers 1991/2002, i översättning av Hjalmar Mårtenson, Klaus-Richard Böhme och Alf W Johansson.
2. Ericson menar att Ukrainakriget ”utgör ett tydligt exempel på hur den nuvarande regelbaserade världsförordningen ifrågasätts och utmanas”. Nu är det bara Ryssland och Belarus som ”ifrågasatt” och ”utmanat”. Vi är många som delar professorn Pål Wranges syn att de av omvärlden beslutade sanktionerna har visat på ett samlat stöd för folkrättens normer. I FN:s generalförsamling har i två omröstningar 141 respektive 143 stater fördömt Rysslands agerande. Ericson hävdar att Ryssland och Kina är starka nog att ”utöva makt för att förändra folkrätten”. Detta skulle ske genom att påverka andra. Men det krävs en överväldigande majoritet av stater för att förändra våldsförbudet. De fyra som stödde Ryssland i FN var Belarus, Nordkorea, Eritrea och Syrien. En mängd statliga uttalanden i FN, OSSE, EU och OAS visar att någon nytolkning av folkrätten inte är på gång.
3. Krister Wedins artikel ställer frågan hur verkligt det folkrättsliga skyddet av civilbefolkningen är och vad vi i Sverige kan vänta oss av en angripare. Hans slutsats är att Försvarsmakten, för att stå bättre rustad inför en angripares förväntade behandling av civilbefolkningen, måste integrera relevant kunskap i Försvarsmaktens utbildnings-, tränings- och övningsverksamhet. På så sätt kan den internationella humanitära rätten (IHL) bidra till bättre skyddseffekt och öka Försvarsmaktens operativa förmåga. Wedin åberopar här en artikel från 2020 av Försvarsmaktens chefsjurist Carin Bratt.
4. Citaten är från s 153 och 155 i den svenska översättningen av *Vom Kriege, Om kriget* (1991/2002), op cit, Clausewitz, Carl von, se not 1.
5. Ibid, s 589.
6. Ibid, s 186.
7. Ibid, s 347.
8. Ibid, s 612.
9. Ibid, s 612 f.
10. Pufendorf, Samuel: *Om de mänskliga och medborgerliga plikterna enligt naturrätten (De officio hominis et civis juxta legem naturalem libri duo)* i Birgers Berghs översättning 2001 (s 195) av det latinska originalet 1673.
11. Op cit, Clausewitz, Carl von, se not 1, s 29.
12. Ibid, s 30.
13. Ibid.
14. Ibid, s 31.
15. Ibid, s 77.
16. Ibid, s 31.
17. Se textavsnitt på s 45 och 234 i ibid.
18. Se Alf W Johansson i förordet till *Om kriget*, se op cit, Clausewitz, Carl von, se not 1, s 13.